

Lärarhandledning till informationsfilmen

Det är mitt liv

– om våld mot barn som inte får bestämma
över sitt eget liv

Lärarhandledning till informationsfilmen

DET ÄR MITT LIV – OM VÅLD MOT BARN SOM INTE FÅR BESTÄMMA ÖVER SITT EGET LIV

© Länsstyrelsen Östergötland 2021

Östgötagatan 3, 581 86 Linköping

Växel: 010-223 50 00

E-post: kompetensteamet.mot.hedersrelaterat.vald.ostergotland@lansstyrelsen.se

hedersförtryck.se

Bakgrund

Flera forskningsstudier har genom åren visat på att många tonåringar växer upp i hem där de känner att deras möjligheter att välja och styra sina egna liv begränsas. Stiftelsen Allmänna Barnhuset släppte under 2018 rapporten *Det är mitt liv – om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner*. De elever som inte får välja sin partner är betydligt oftare än andra utsatta för olika former av barnmisshandel. Det handlar om fysisk misshandel, psykisk misshandel, att bevittna våld mot en förälder, sexuella övergrepp och försummelse.

Rapporten resulterade i ett samarbete mellan Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen Östergötland. Tillsammans har vi tagit fram informationsfilmen *Det är mitt liv – om våld mot barn som inte får bestämma över sitt eget liv* som denna handledning är knuten till.

Filmen tar upp de rättigheter som barn och unga har i Sverige och vart de kan vända sig om dessa rättigheter kränks eller inte respekteras. Filmen finns på följande språk: amhariska, arabiska, dari, engelska, franska, kurmanji, somaliska, sorani, svenska och tigrinja.

Syftet med denna lärarhandledning är att:

- vara ett stöd till lärare i samtalet med eleverna efter filmen
- skapa förutsättningar för ett gemensamt förhållningssätt genom diskussioner
- visa hur skolan kan arbeta med frågorna

I framtagandet av denna handledning har Skolverket bistått med författningar och skolans roll. I slutet av denna handledning finns en sida med viktiga kontaktuppgifter för den som är utsatt. Sidan går att skriva ut och sätta upp på lämpliga ställen.

De elever som inte får välja sin partner är betydligt oftare än andra utsatta för olika former av barnmisshandel.

Innehåll

Bakgrund	3
Innehåll	4
Inledning	5
Hedersrelaterat våld och förtryck	6
Skolans ansvar	7
Förberedelse	8
Praktiska förutsättningar för arbetet med hedersrelaterat våld	9
Att arbeta med hedersrelaterat våld och förtryck på skolan	10
Det konkreta arbetet i klassrummet	11
Att vara uppmärksam på	12
Vid oro för att en elev far illa	14
Läs mer	15

Inledning

Med filmen *Det är mitt liv* och den här tillhörande handledningen hoppas vi underlätta för personal inom skola och fritidshem att förebygga, upptäcka och agera genom att prata med barn och unga om frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Målet är att barn och unga ska få den hjälp de behöver och den information de vill ha.

I studier som genomförts av Stiftelsen Allmänna Barnhuset har behovet av tydliga rutiner i verksamheten framkommit i möten med skolans olika personalkategorier. Det handlade till exempel om rutiner för anmälan till socialtjänsten, rutiner för att förebygga och agera. Personalen betonade vikten av att det finns ett gemensamt förhållningsätt som avspeglas i skolans värdegrund och som kommuniceras till personal, elever och vårdnadshavare. Det skapar den trygghet som behövs för att kunna agera.

Barnkonventionen är en del av de mänskliga rättigheterna och sedan 1 januari 2020 en del av den svenska lagstiftningen. Enligt barnkonventionen har varje barn rätt till en uppväxt fri från kränkande behandling, fysiska, psykiska och sexuella övergrepp. De har även rätt till yttrandefrihet, samvetsfrihet och att välja trostillhörighet likväl som att inte tro. Alla barn har rätt till en trygg uppväxt och goda uppväxtvillkor. Barnkonventionen gäller varje barn utan åtskillnad. Inget barn får diskrimineras på grund av sin eller sina föräldrars hudfärg, kön, språk,

religion, funktionsnedsättning, ekonomiska status, nationella eller etniska ursprung.

Att upptäcka elever som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck är en viktig uppgift för skolan. En del i det arbetet är att ge eleverna information. Elever som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck kan få perspektiv på sin egen situation genom att få kunskap om vad det är, vetskap om att andra är drabbade och information om var de kan få skydd och stöd. Det är kunskap som är viktig även för den som inte själv är utsatt, men som känner och försöker stötta någon som är det. Ofta känner jämnåriga till att andra elever är utsatta även om de vuxna i skolan inte gör det. Det kan vara svårt för dem att hantera förtroendet och att hitta vägar för att stötta sina vänner. Det kan de få hjälp med om de får kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck och om vilka möjligheter till skydd och stöd som finns.

En förutsättning för att skolan ska kunna hjälpa dessa elever är att någon på skolan ser och förstår elevens livssituation, utsatthet och behov. Det är därför viktigt att skolans personal har en grundkunskap om vad hedersrelaterat våld och förtryck får för konsekvenser för barn och unga. Personal som arbetar i skolan och träffar eleverna dagligen har en unik möjlighet just när det gäller att upptäcka utsatta barn och unga och hjälpa dem att komma i kontakt med ansvariga myndigheter.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Det hedersrelaterade våldet och förtrycket kännetecknas bland annat av att det oftast är kollektivt utövat eller sanktionerat. Att kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet är central och att valet av partner inte är individens eget val utan en angelägenhet för familjen eller hela släkten (Regeringens proposition 2019/20:131). Regeringen beskriver (i propositionen) det hedersrelaterade våldet och förtrycket så här:

De patriarkala föreställningarna tar sig uttryck i kontroll av flickor och kvinnor som sträcker sig från begränsningar i vardagen rörande klädsel, umgänge och rörelsefrihet till begränsningar i val av utbildning, arbete, äktenskap och äktenskapsskillnad. I sin mest extrema form kan hedersnormerna leda till allvarlig brottslighet såsom hot om våld och våld, inklusive dödligt sådant.

Föreställningen om att mäns och familjens heder beror på kvinnors och flickors sexuella beteende hör också samman med förekomsten av barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor. Barn- och tvångsäktenskap kan ske genom att familj eller släktingar försöker övertyga, pressa, tvinga, hota eller misshandla den unga till att gifta sig mot sin vilja. Det drabbar främst flickor, men även pojkar. Många som har tvingats in i ett tvångsäktenskap saknar rätten att skilja

sig. Könsstympning av flickor och kvinnor görs för att kontrollera flickors och kvinnors kroppar och sexualitet och har bland annat att göra med föreställningen om att mäns och familjers heder är kopplad till kvinnors och flickors sexuella beteende.

De som bryter mot familjens normer och värderingar riskerar att bli bestraffade. De kan bli utfrysta, misshandlade och/eller utsatta för psykiskt våld såsom hot och kränkningar. För en del medför ett ställningstagande mot familjens normer och värderingar så stora risker att de måste lämna sina familjer och i vissa fall helt och hållet bryta med dem.

Våldet och förtrycket drabbar såväl flickor och kvinnor som pojkar och män och både män och kvinnor kan vara förövare. Ibland är en och samma person både utsatt och förövare, det gäller inte minst pojkar och unga män. Både unga kvinnor och unga män kan tvingas att gifta sig mot sin vilja och kan också utsättas för våld om de har en relation med någon som familjen eller släkten inte accepterar. De kan även utsättas för våld av en pojk- eller flickväns familj eller släkt. Hedersrelaterat våld och förtryck pågår hela livet och kontroll och begränsningar tenderar att öka med stigande ålder.

Pojkar och unga män kan även utsättas för våld om de stödjer eller beskyddar flickor eller kvinnor som bryter mot familjens normer och värderingar.

Skolans ansvar

Skollagen och läroplanen är tydlig med att skolan aktivt och medvetet ska främja elevers lika rätt och möjligheter och har ett ansvar för att motverka traditionella köns-
mönster. Skolan ska inte bara i sin undervisning förmedla kunskap om demokratiska värderingar utan hela undervisningen ska genomsyras av demokratiska arbetsformer, för att förbereda eleven på att bli en aktiv samhällsmedborgare.

Rektorer är ytterst ansvariga för att skolan har rutiner och beredskap för att hantera de praktiska och principiella frågeställningar som aktualiseras vid förekomst av hedersrelaterat våld och förtryck. En hantering som följer gängse rutiner i elevhälso-
renden, framförallt en för tidig kontakt med vårdnadshavare, kan i vissa fall allvarligt skada en elev som lever i en hederskontext. Läs mer om detta under *Vid oro för att en elev far illa*. Därför är en viktig uppgift för rektor också att säkerställa fortbildning av skolans personal och att rutinen omfattar den här typen av frågor också. En särskilt

viktig målgrupp för utbildning är elevhälso-
personal eftersom det ofta är de som kopplas in i dessa fall.

Enligt Skolverkets stödmaterial, *Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter* kan skolan lyfta in frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck i arbetet med aktiva åtgärder. Det kan exempelvis handla om att förebygga trakasserier mellan elever som har koppling till heder och som har samband med någon diskrimineringsgrund, exempelvis kön eller sexuell läggning.

Skolans arbete med aktiva åtgärder enligt diskrimineringslagen innebär att skolan ska bedriva ett förebyggande och främjande arbete för att motverka diskriminering och på annat sätt främja lika rättigheter och möjligheter. Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck kan vara en del av detta arbete. Arbetet med att motverka hedersrelaterat våld och förtryck behöver vara en del av det systematiska kvalitetsarbetet med skolans jämställdhetsuppdrag.

Rektorer är ytterst ansvariga för att skolan har rutiner och beredskap för att hantera de praktiska frågeställningar vid förekomst av hedersrelaterat våld och förtryck.

Förberedelse

Personalen på skolan kan gemensamt förbereda sig genom att själva se filmen *Det är mitt liv* läsa rapporten som filmen bygger på.

Filmen *Det är mitt liv* tar upp de rättigheter som barn och unga har i Sverige och vart de kan vända sig om dessa rättigheter kränks. Den riktar sig främst till målgrup-

pen asylsökande barn och unga, inklusive ensamkommande barn, men går att använda inom alla skolformer.

- [Till dig som är ung i Sverige: Det är mitt liv – om våld mot barn som inte får bestämma över sitt eget liv \(YouTube\)](#)

Rapporten som filmen bygger på:

- [Det är mitt liv!](#)

Att arbeta med hedersrelaterat våld och förtryck på skolan

Förslag på frågeställningar om hur skolan hanterar och ser på arbetet med hedersrelaterat våld och förtryck på skolan:

- Hur och när informerar och undervisar skolan elever om demokratiska värderingar, hedersrelaterat våld och förtryck, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning samt hur det kan ta sig uttryck i vardagen i form av t.ex. kontroll och begränsningar?
- Hur ges alla elever konkret information om rätten att bestämma över sina liv, sin kropp och sin sexualitet?
- Hur motverkar skolan social kontroll mellan elever, som upprätthåller normer och

värderingar som kränker individuella rättigheter?

- Kan det finnas personal på skolan som vidmakthåller liknande normer och värderingar? Hur kan skolan säkerställa att de inte bidrar till att kontrollera eller påverka eleverna?
- Hur hanterar ni kontakten med elevernas vårdnadshavare när det finns en språkbarriär? Fundera över skillnad av att använda telefontolk eller personal på skolan som talar samma språk.

Att ta fram en handlingsplan för den egna skolan är ett sätt att skapa rutiner för främjande, förebyggande arbete, akuta

insatser och uppföljning. Skolan behöver ge tydliga signaler om att hedersrelaterat våld är en form av förtryck som inte accepteras. Skolan ska ha tydliga rutiner när det gäller insatser för att ge stöd till en utsatt elev och

det ska finnas en tydlig roll- och ansvarsfördelning. Var tydlig med att informera om var eleven kan söka stöd även utanför skolans arena. Förslag finns i slutet av lärarhandledningen.

Skolans rutiner för arbetet

Samtala kring filmen och texterna i arbetslaget med hjälp av nedanstående frågor om hur skolans rutiner ser ut runt arbetet idag:

- Har skolan en rutin/ handlingsplan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck?
- Hur kan skolan säkerställa alla elevers rätt att delta i all skolundervisning?
- Vilka personer/ kompetenser på skolan behöver samarbeta? Finns någon utarbetad rutin för sådan samverkan?

- Vilka på skolan ska engageras när elever bedöms vara utsatt för brott?
- Hur ser samverkan ut med socialtjänst, polis och Barnahus i dessa ärenden?
- Finns det ett konsultationsteam/ resursteam/ samordnare för hedersrelaterat våld och förtryck i er kommun eller i ert län?

Samla tillsammans ihop svar och eventuella nya frågeställningar som uppstår utifrån punkterna ovan.

Skolan behöver ge tydliga signaler om att hedersrelaterat våld är en form av förtryck som inte accepteras.

Det konkreta arbetet i klassen

Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter, till exempel jämställdhet. I flera kurs- och ämnesplaner är kunskap om mänskliga rättigheter, jämställdhet och relationer viktiga delar för att förstå kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer.

Elevhälsan har även en viktig roll i arbetet med hedersrelaterat våld och förtryck. Elevhälsan har oftast bättre möjligheter än läraren att hjälpa eleven vidare till socialtjänsten.

Efter att filmen har visats för eleverna kan ni diskutera nedanstående påståenden. Ni kan använda frågorna från filmen och övriga frågor i mindre grupper för att sedan lyfta det i helklass. Viktigt att skolan har en beredskap för att någon elev berättar om sin utsatthet alternativt försvarar hedersnormer. Elevhälsan kan vara ett stöd i arbetet.

I filmen framkommer följande som läraren går igenom och summerar:

- En del barn får inte välja vem de ska älska.
- Familjer kan vilja styra vilken etnisk bakgrund, religion eller vilket kön den person de ska leva tillsammans med ska ha.
- Det finns barn som inte får vara med och välja sina kompisar, vad de ska ha på sig, göra på fritiden eller utbilda sig till.
- En del familjer vill bestämma vad barnen ska tycka eller vilken religion de ska tro på. Fånga sedan upp frågor och tankar från eleverna.

Diskutera i klassrummet:

- Vad är våld, barnmisshandel, hedersrelaterat våld och förtryck, barnäktenskap, tvångsäktenskap, könsstympning?
- Vad är en kränkning?
- Vilka konkreta kränkningar visas i filmen?
- Vart kan elever vända sig om de är utsatta?
- Vad kan du göra för att hjälpa en vän som är utsatt?

Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter, till exempel jämställdhet.

Att vara uppmärksam på

För att tidigt kunna upptäcka elever som kan vara utsatta för hedersrelaterat förtryck behöver skolans personal vara uppmärksam på ett antal signaler som kan tyda på att någon är utsatt. Observera att listan inte är uttömmande och att det inte finns ett "facit" för hur en utsatt elev beter sig. Vänta inte på att en elev själv tar initiativ att berätta om eller på annat sätt signalera sin utsatthet. Att vilja se, vilja veta och våga fråga är grundläggande förutsättningar för att kunna identifiera och hjälpa en person i svåra situationer.

Exempel på bra frågor att ställa är:

- Vad är det du vill göra som du inte får göra?
- Vad är det du måste eller förväntas göra som du inte vill göra?
- Vad tror du skulle hända om du går emot de reglerna?

Frågor att fundera över:

- Deltar eleven i all undervisning, inklusive idrott och sex och samlevnad? Är hen med på skolresor och lägerskolor?
- Är eleven utsatt för någon form av bevakning, till exempel från en bror eller annan släkting på skolan?

- Tar eleven ett stort ansvar för hemarbete och småsyskon?
- Begränsas eleven i sitt privatliv (kontroll av mobiltelefon, dagbok, kläder, väskor o.s.v.)?
- Döljer eleven att hen har pojkvän/ flickvän, sin sexuella läggning eller könsidentitet för familjen?
- Döljer eleven vilka hen umgås med, fritidsvanor och dylikt för familjen?
- Är eleven orolig inför en förestående utlandsresa? Talar eleven om problem hemma eller sin ofrihet i termer av "vår kultur/ religion/ tradition kräver"?
- Talar eleven om att förlova sig eller gifta sig trots att eleven är ung och inte är klar med skolan? Är partnern någon som eleven rimligen inte kan känna särskilt väl?
- Uppvisar hon fysiska symptom som kan tyda på att hon är könsstympad, såsom magont, annan värk eller att det tar lång tid att kissa?

Var uppmärksam på om eleven visar tecken eller symptom på att inte må bra eller har svårigheter med skolarbete eller sociala relationer.

Vid oro för att en elev far illa

Om du på uppmärksammar att en elev utsätts för eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att veta att skolan har en anmälningsskyldighet till socialtjänsten vid misstanke om att barn far illa.

Vid misstanke om våld i hemmet eller hedersrelaterat förtryck är det viktigt att inte informera föräldrarna om anmälan eftersom det kan öka faran för eleven. Däremot kan du prata med eleven om på vilket sätt anmälan bäst görs. Är du osäker på vad som ska göras kan du rådgöra med socialtjänsten utan att berätta vilken elev det gäller.

Om en elev utsätts för kränkningar i samband med skolan är det viktigt att komma ihåg att skolan har en skyldighet att utreda händelsen, även om polis och/eller socialtjänst också utreder händelsen.

Det är viktigt att skolan har rutiner för att säkerställa att anmälningsskyldigheten följs och inte villkoras på grund av rädsla att det ska bli värre för barnen eller att äventyra relationen med vårdnadshavarna.

Nationella stödtelefonen

Är du yrkesverksam eller arbetar ideellt och behöver råd och konsultation i situationer där barn och vuxna är eller riskerar att bli utsatta för hedersrelaterat förtryck, våld, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning? Då kan du ringa till den nationella stödtelefonen. Syftet med stödtelefonen är att stötta aktuella aktörer så att utsatta barn och vuxna ska få det stöd och skydd som de har behov av och rätt till.

Till stödtelefonen kan du ringa såväl i ett akut skede som i frågor som rör förebyggande insatser eller långsiktigt stöd. Frågorna handlar bland annat om bemötande, att upptäcka utsatthet, hot- och riskbedömningar, omhändertaganden och placeringar, samverkan och information om gällande lagstiftning. Ärendena är anonyma.

Ring telefonnummer: 010-223 57 60

Telefonen är bemannad måndag till fredag 09.00-16.00.

Vid misstanke om våld i hemmet eller hedersrelaterat förtryck är det viktigt att inte informera föräldrarna om anmälan eftersom det kan öka faran för eleven.

Läs mer

För mer information kring hedersrelaterat våld och förtryck besök Allmänna Barnhuset, Länsstyrelsen Östergötlands Nationella kompetensteam samt Skolverkets webbplatser:

Stiftelsen Allmänna Barnhuset:

- [Stiftelsen Allmänna Barnhuset – stärker socialt utsatta barn och ungdomar](#)
- [Till dig som är ung i Sverige: Det är mitt liv – om våld mot barn som inte får bestämma över sitt eget liv \(YouTube\)](#)
- [Det är mitt liv!](#)
- [Multiutsatta barn](#)

Nationella kompetensteamet:

- [Hedersförtryck \(startsida\)](#)
- [Förskola och skola](#)
- [För dig som är utsatt](#)
- [Hedersrelaterat våld och förtryck \(handbok för skola och socialtjänst om skyldigheten att se och hjälpa utsatta\)](#)
- [Ung och fri – eller? Ett studiematerial för unga om rätten att själv välja sitt liv](#)
- [Webbkurs Heder](#)
- [Lagstiftning och mänskliga rättigheter](#)

Skolverket:

- [Hedersrelaterat våld och förtryck - skolans ansvar och möjligheter](#)
- [Skolans ansvar för barn som far illa](#)

För mer information kring hedersrelaterat våld och förtryck besök Allmänna Barnhuset, Länsstyrelsen Östergötlands Nationella kompetensteam samt Skolverkets webbplatser.

Om våld eller övergrepp pågår eller om någon är i fara. Ring 112.

**Vill du anmäla ett brott till polisen?
Ring 114 14.**

**Behöver din kompis skydd eller stöd?
Kontakta socialtjänsten i din kommun.**

BRIS telefon: 116 111
www.bris.se
www.bup.se
www.dagsattprataom.se
www.jagvillveta.se
www.karlekenarfri.se
www.kollpasoc.se
www.tjejjouren.se
www.umo.se
www.ungaboj.se
www.youmo.se/sprakvalsida

Länsstyrelsen skapar samhällsnytta genom rådgivning, samordning, tillstånd, tillsyn, prövning, stöd och bidrag. Vi skyddar miljön, ser till att viktiga natur- och kulturvärden bevaras och skapar förutsättningar för att utveckla landsbygden och näringslivet i länet. Vi har även samhällsviktiga uppdrag inom bland annat krisberedskap, sociala frågor, djurskydd och samhällsplanering. På så sätt bidrar vi till Länsstyrelsens vision om ett livskraftigt Östergötland.

**NATIONELLA
KOMPETENSTEAMET**
LÄNSSTYRELSEN ÖSTERGÖTLAND

Stiftelsen
Allmänna Barnhuset